

HOOFDSTUK III

SAMENWONINGSVERMOGENSRECHT

ELISE GOOSSENS

Assistente K.U.Leuven

I. VERSCHILLENDE JURIDISCHE BEHANDELING VAN DE DIVERSE SAMENLEVINGSVORMEN: SCHENDING VAN HET GELIJKHEIDSBEGINSEL?¹

97. De verschillende juridische behandeling van het huwelijk, de wettelijke samenwoning en de feitelijke samenwoning blijft aanleiding geven tot prejudiciële vragen aan het Grondwettelijk Hof. Zo moest het Grondwettelijk Hof in een arrest van 18 november 2010 oordelen over de verenigbaarheid van artikel 82, tweede lid Faill.W. met het gelijkheidsbeginsel.² Indien een gefailleerde verschoonbaar wordt verklaard, gelden de bevrijdende gevolgen van de verschoonbaarheid krachtens artikel 82, tweede lid Faill.W. ook voor diens persoonlijk aansprakelijke echtgenoot. In dit arrest werd aangevoerd dat het feit dat een wettelijk samenwonende in dezelfde situatie niet kan genieten van die bevrijding, discriminatie uitmaakt. Het Grondwettelijk Hof is die redenering gevolgd. Volgens het Hof behandelt de wetgever ter zake personen die gehouden zijn tot de regeling van dezelfde schulden op verschillende wijze. *“Immers, in beide situaties hebben de echtgenoot en de wettelijk samenwonende een persoonlijke verplichting aangegaan of zijn ze daartoe gehouden, die evenwel geen betrekking heeft op de betaling van een eigen schuld, maar op de vereffening van een schuld van de gefailleerde hoofdschuldenaar.”* Het Hof stelde verder dat het vernoemde verschil in behandeling ten aanzien van het doel van de maatregel van de verschoonbaarheid niet redelijk verantwoord en dus discriminerend is.

¹ Zie in het algemeen CH. DECLERCK, “Huwten of samenwonen? – Enkele familiaal vermogensrechtelijke aspecten” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, 61-110 en M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, “Wat doen we: huwen of samenwonen?” – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, 111-133.

² GwH 18 november 2010, *T.Not.* 2011, 239, noot E. GOOSSENS, *JT* 2011, 126, noot M. LEMAL, *NjW* 2011, 292, noot C. AERTS, *TBH* 2011, 264.

Artikel 82 Faill.W. wordt door de wetgever niet ten onrechte omschreven als “*één van de meest problematische artikelen van het handelsrecht*”.³ Ten gevolge van verschillende arresten van het Grondwettelijk Hof werd het toepassingsgebied van de bepaling reeds verscheidene malen gevoelig uitgebreid, zodat *de lege lata* niet alleen de gefailleerde zelf, maar ook diens echtgenoot⁴ en voormalige echtgenoot⁵ van de verschoonbaarheid kunnen genieten. In het kader van de meest recente wetswijziging werd ook de eventuele verruiming van artikel 82 Faill.W. tot de wettelijk samenwonende partner van de gefailleerde besproken. Hoewel de wetgever er uiteindelijk voor koos om de wettelijk samenwonende toch uit het toepassingsgebied van de bepaling te weren, wees men er toen reeds op dat dit tot een veroordeling door het Grondwettelijk Hof zou kunnen leiden.

Het oordeel van het Grondwettelijk Hof in het arrest van 18 november 2010 komt dus geenszins onverwacht. Betwistbaar is evenwel de eigenlijke redenering van het Hof in deze zaak. Het Hof toetst het verschil in behandeling tussen de wettelijk samenwonende en de echtgenoot van de gefailleerde immers aan de doelstelling van de verschoonbaarheidsmaatregel zelf, en niet aan de doelstelling van de maatregel die de gevolgen van de verschoonbaarheid uitbreidde naar de echtgenoot van de gefailleerde. Het is echter deze laatste maatregel die ter discussie staat: de wettelijk samenwonende klaagt het verschil in behandeling met de echtgenoot aan (art. 82, tweede lid Faill.W.), niet met de gefailleerde zelf (art. 81, eerste lid Faill.W.). Laten we de *ratio legis* van de uitbreiding van de bevrijdende werking van de verschoonbaarheid naar de echtgenoot eens onder de loep nemen. In eerdere arresten ging het Grondwettelijk Hof wel in op de doelstelling van deze maatregel. Het Hof verklaarde toen: “*De uitbreiding van de gevolgen van de verschoonbaarheid tot de echtgenoot die persoonlijk aansprakelijk is voor de schuld van de gefailleerde, werd ingevoerd [...] omdat, in geval van gemeenschap van goederen, de inkomsten van de gefailleerde uit een nieuwe beroepsactiviteit in het gemeenschappelijke vermogen terechtkomen (artikel 1405, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek). Vervolgelingen op de goederen van de echtgenoot, ingesteld door de schuldeisers van de gefailleerde, zouden de inkomsten van de gefailleerde uit zijn nieuwe activiteiten kunnen raken, wat strijdig zou zijn met het nagestreefde*

³ Verslag namens de commissie belast met de problemen inzake handels- en economisch recht bij het wetsvoorstel tot wijziging van artikel 82, tweede lid, van de faillissementswet van 8 augustus 1997, wat de verschoonbaarheid van de voormalige echtgenoot betreft, *Parl.St.* Kamer 2007-08, nr. 52K1032/003, 7.

⁴ Wet van 2 februari 2005 tot wijziging van artikel 82, tweede lid, van de faillissementswet van 8 augustus 1997, *BS* 21 februari 2005.

⁵ Wet van 18 juli 2008 tot wijziging van artikel 82, tweede lid, van de faillissementswet van 8 augustus 1997 wat betreft de verschoonbaarheid van voormalige echtgenoten, *BS* 28 augustus 2008.

doel.”⁶ Artikel 82, tweede lid Faill.W. werd dus ingevoerd om het gemeenschappelijk vermogen te vrijwaren. Wettelijk samenwonenden hebben echter geen gemeenschappelijk vermogen. Artikel 1478, tweede lid BW stelt weliswaar een vermoeden van onverdeeldheid in voor de goederen waarvan geen van beide wettelijk samenwonende partners de eigendom kan bewijzen, maar een onverdeeldheid verschilt qua aard en samenstelling danig van een gemeenschappelijk vermogen. Dit is ook de reden waarom de wetgever er in 2008 uitdrukkelijk voor koos om de wettelijk samenwonende te weren uit het toepassingsgebied van de bepaling. “*Het onderscheid tussen echtgenoten en wettelijk samenwonenden is gebaseerd op het begrip gemeenschappelijk vermogen [...]*.”⁷ Het is daarom des te opmerkelijker dat het Grondwettelijk Hof in het arrest van 18 november 2010, ondanks het feit dat de partijen deze wel hadden opgeworpen in hun argumentatie, volledig voorbijgaat aan de *ratio legis* van de bevrijding van de echtgenoot en de daarmee gepaarde problematiek rond het gemeenschappelijk vermogen.⁸ Volgens ons kan geargumenteed worden dat het verschil in behandeling tussen de echtgenoot en de wettelijk samenwonende in het licht van de doelstellingen van artikel 82, tweede lid Faill.W. wel gerechtvaardigd is. Het valt dan ook te betreuren dat het Hof in zijn motivering hierop niet is ingegaan.

98. Op 15 maart 2011 moest het Grondwettelijk Hof zich uitspreken over het al dan niet discriminatoir karakter van artikel 2 § 1 van de wet van 15 mei 1984 houdende maatregelen tot harmonisering in de pensioenregelingen, dat bepaalt dat enkel de langstlevende echtgenoot wiens huwelijk ten minste één jaar heeft geduurd recht heeft op een overlevingspensioen. Geheel conform de verwachtingen oordeelde het Hof dat het feit dat deze bepaling de langstlevende echtgenoot uitsluit die minder dan één jaar was gehuwd, maar voordien met de overledene was verbonden door een contract van wettelijke samenwoning en waarbij de gezamenlijke duur van het huwelijk en de wettelijke samenwoning minstens één jaar bedroeg, het gelijkheidsbeginsel schendt. Dit arrest is het spiegelbeeld in de overheidssector van het arrest van 25 maart 2009⁹, waarin het Grondwettelijk Hof tot exact hetzelfde besluit kwam, maar dan

⁶ Arbitragehof 7 maart 2007, *Arr.GwH* 2007, 561, B.7. en GwH 17 januari 2008, *Arr.GwH* 2008, 1, B.7.

⁷ *Parl.St.* Kamer 2007-08, nr. 52K1032/003, 12 (aangehaald voetnoot 3).

⁸ E. GOOSSENS, “Verschoonbaarheid leidt nu ook tot bevrijding van de wettelijk samenwonende: een brug te ver?” (noot onder GwH 18 november 2010), *T.Not.* 2011, p. 210, nr. 6. Zie in dezelfde zin C. AERTS, “Gelijkheid bij faillissement voor wettelijk samenwonende en echtgenoot” (noot onder GwH 18 november 2010), *NjW* 2011, p. 284, nr. 16 en M. LEMAL, “Le bénéfice de l’excusabilité étendu au cohabitant légal du failli” (noot onder GwH 18 november 2010), *JT* 2011, 128.

⁹ GwH 25 maart 2009, *NjW* 2009, 552, noot Y. STEVENS, *RTDF* 2010, 302.

inzake de pensioenregeling van werknemers.¹⁰ Het Hof hernam dan ook woordelijk de overwegingen vanuit het arrest van 25 maart 2009.

99. Op 5 mei 2011 werd aan het Grondwettelijk Hof de volgende situatie voorgelegd (cf. *supra* nr. 60).¹¹ Het betrof echtgenoten gehuwd onder een stelsel van algehele gemeenschap. Wanneer de vrouw opzettelijk brand veroorzaakte in hun woning, wou de man op basis van de gesloten brandverzekeringsovereenkomst van de verzekeringsmaatschappij een vergoeding bekomen die overeenstemde met de helft van de brandschade. De verzekeringsmaatschappij weigerde echter aan de man een vergoeding te betalen aangezien de verzekeringsvergoeding op basis van artikel 1453, eerste lid BW in het gemeenschappelijk vermogen zou terecht komen, zodat ook de echtgenoot die het schadegeval heeft veroorzaakt op die manier van de vergoeding zou kunnen genieten. Volgens de verzekeringsmaatschappij was dit in strijd met artikel 8 wet landverzekeringsovereenkomst, dat bepaalt dat de verzekeringsmaatschappij geen dekking mag geven aan diegene die het schadegeval opzettelijk heeft veroorzaakt. Gelet op het feit dat er bij wettelijke of feitelijke samenwoning geen sprake is van een gemeenschappelijk vermogen, zou de andere partner in die gevallen wel recht hebben op een vergoeding ten belope van zijn aandeel in het onroerend goed, aangezien de partner die het schadegeval heeft veroorzaakt in die hypothese niet mee zou genieten van de verzekeringsvergoeding. Hierop vroeg de rechtbank aan het Grondwettelijk Hof of het feit dat aan de echtgenoot die getrouwd is onder het stelsel van algehele gemeenschap het voordeel van de verzekeringsvergoeding geweigerd wordt indien diens echtgenoot het schadegeval opzettelijk heeft veroorzaakt, terwijl de wettelijk of de feitelijk samenwonende in dezelfde situatie wel een verzekeringsvergoeding zou ontvangen, bestaanbaar is met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Het Grondwettelijk Hof oordeelde terecht dat de in het geding zijnde bepalingen het vermelde verschil in behandeling niet invoeren en de verzekeringsmaatschappij er bijgevolg geenszins van ontslaan om dekking te geven in geval van algehele gemeenschap.

¹⁰ Cf. *Patrimonium 2009*, deel I, nr. 102. Zie hierover in de bestudeerde periode ook M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "Wat doen we: huwen of samenwonen?" – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in *Notariële actualiteit 2009-2010*, 116.

¹¹ GwH 5 mei 2011, nr. 61/2011, www.grondwettelijkhof.be.

II. WETTELIJKE SAMENWONING

A. Algemeen

100. In een arrest van 5 februari 2010 oordeelde de Raad van State dat de ambtenaar van de burgerlijke stand, wanneer hij nagaat of de voorwaarden voor het aangaan van een wettelijke samenwoning vervuld zijn, niet over een discretionaire bevoegdheid beschikt en verklaarde zichzelf bijgevolg onbevoegd.¹² *In casu* had de ambtenaar van de burgerlijke stand geweigerd om de wettelijke samenwoning te akteren, aangezien hij vermoedde dat de wettelijke samenwoning vooral werd aangegaan om het verblijfsrechtelijk voordeel te verkrijgen dat verbonden is aan de staat van wettelijk samenwonende. Met andere woorden: het zou gaan om een geval van schijnwettelijke samenwoning. De verzoekers brachten hier tegen in dat de artikelen 1475-1476 BW geen rechtsgrond bieden om de wettelijke samenwoning om die reden te weigeren¹³ en dat de ambtenaar van de burgerlijke stand dus zelf een voorwaarde aan de wettelijke voorwaarden had toegevoegd. De Raad van State was van mening dat vooralsnog niet blijkt “*dat de ambtenaar van de burgerlijke stand bij het nagaan of de partijen al dan niet aan de wettelijke voorwaarden inzake de wettelijke samenwoning voldoen, over enige discretionaire beoordelingsbevoegdheid beschikt.[...] Is aan de wettelijke voorwaarden van artikel 1475 en 1476 BW voldaan –‘in voorkomend geval’ –, dan is de ambtenaar van de burgerlijke stand ertoe verplicht om van de verklaring van wettelijke samenwoning in de bevolkingsregisters melding te maken.*” Verder stelde de Raad van State dat het dus op het eerste gezicht wezenlijk een geschil over de erkenning van een subjectief recht betrof en verklaarde zichzelf vervolgens onbevoegd. Krachtens de artikelen 144 en 145 Gw. zijn immers enkel de hoven en rechtbanken van de rechterlijke macht bevoegd voor geschillen omtrent subjectieve rechten.¹⁴

Rest ons nog te wijzen op de begeleidende noot van LÉPINOIS, die terecht aangeeft dat de ambtenaar van de burgerlijke stand *in casu* wel degelijk zelf een voorwaarde aan de wet had toegevoegd, maar dat de verzoekers deze kritiek enkel voor de verkeerde rechtbank hebben geformuleerd. De ambtenaar van de burgerlijke stand kan op basis van artikel 167, eerste lid *juncto* artikel 146bis BW onder dezelfde omstandigheden immers wel weigeren om een huwelijk te volstrekken, maar er is geen enkele wettelijke bepaling die hem hetzelfde recht geeft bij een wettelijke samenwoning. Dit zorgt er in de prak-

¹² RvS 5 februari 2010, *Act.dr.fam.* 2010, 189, noot C. LÉPINOIS. De oorspronkelijke, Nederlandstalige tekst van het arrest kan geconsulteerd worden op www.raadvst-consetat.be.

¹³ In tegenstelling tot bij het huwelijk, zie artikel 167, eerste lid *juncto* artikel 146bis BW.

¹⁴ Zie ook M. LEROY, *Contentieux administratif*, Brussel, Bruylant, 2008, 89-90.

tijk voor dat de ambtenaar van de burgerlijke stand in de strijd tegen schijnhuwelijken volkomen ontwapend wordt: een schijnhuwelijk kan hij immers weigeren, maar tegen een schijnwettelijke samenwoning staat hij machteloos.¹⁵ Een wetswijziging om deze lacune op te vullen is evenwel in voorbereiding.¹⁶

B. Rechten en plichten van wettelijk samenwonenden

1. *Dringende voorlopige maatregelen*

101. De vrederechter kan tijdens de duur van de wettelijke samenwoning dringende en voorlopige maatregelen opleggen. Deze maatregelen vervallen hoe dan ook op de dag dat de wettelijke samenwoning wordt beëindigd (art. 1479, tweede lid BW). Ook na de beëindiging van de wettelijke samenwoning kan de vrederechter nog dringende voorlopige maatregelen gelasten, voor zover de vordering binnen de drie maanden na de beëindiging is ingesteld (art. 1479, derde lid BW). In een vonnis van 14 juli 2010 moest de vrederechter van Westerlo zich uitspreken over de verhouding tussen deze bepalingen.¹⁷ *In casu* had een van de partijen op 9 juni 2010 een verzoekschrift tot dringende voorlopige maatregelen neergelegd. Op 25 juni 2010 en dus hangende dat geschil overhandigden de partijen aan de ambtenaar van de burgerlijke stand een gezamenlijke verklaring tot beëindiging van de wettelijke samenwoning. Met betrekking tot de gevorderde dringende voorlopige maatregelen, oordeelde de vrederechter vooreerst dat ieder belang tot het vorderen van de dringende voorlopige maatregelen bedoeld in artikel 1479, tweede lid BW ontbrak, omdat iedere eventueel te nemen maatregel onmiddellijk en van rechtswege zou komen te vervallen van zodra hij genomen werd, aangezien de wettelijke samenwoning inmiddels hangende de procedure werd beëindigd. In de tweede plaats wees de vrederechter erop dat artikel 1479, derde lid BW enkel doelt op maatregelen die gevorderd worden na de beëindiging van de wettelijke samenwoning, terwijl de vordering *in casu* was ingesteld vóór de beëindiging. Bijgevolg verklaarde de vrederechter de vordering tot dringende voorlopige maatregelen ontoelaatbaar.

Het past om bij deze uitspraak toch enig voorbehoud te maken. Artikel 1479, derde lid BW bepaalt immers enkel dat de dringende voorlopige maatregelen binnen drie maanden na de beëindiging van de wettelijke samenwoning

¹⁵ S. AUDOORE, "De ambtenaar van de burgerlijke stand schaakmat in de strijd tegen schijnhuwelijken", *T.Fam.* 2010, 133.

¹⁶ Wetsvoorstel tot efficiëntere bestrijding van schijnhuwelijken en ter bestrijding van schijnwettelijke samenwoning, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-701/1.

¹⁷ Vred. Westerlo 14 juli 2010, *RW* 2011-12, 190, *T.Vred.* 2011, 40.

moeten worden ingesteld. Er wordt aldus geenszins uitgesloten dat reeds tijdens de duur van de wettelijke samenwoning maatregelen voor na de beëindiging van de wettelijke samenwoning mogen worden gevraagd, zolang de wettelijke samenwoning op de dag van de uitspraak van de vrederechter maar effectief ten einde is gekomen. Volgens deze soepelere invulling van artikel 1479, derde lid BW, die wij hier verdedigen, had de vrederechter *in casu* de vordering niet ontoelaatbaar moeten verklaren, maar had hij moeten oordelen over de grond van de zaak. De vordering tot dringende voorlopige maatregelen was immers rechtmatig ingesteld.

2. Onderhoudsgeld

102. In een vonnis van 7 juli 2009 boog de vrederechter van Zelzate zich over de vraag of een van beide partners na de beëindiging van een wettelijke samenwoning aanspraak kan maken op een onderhoudsuitkering.¹⁸ *In casu* waren partijen in maart 2008 een wettelijke samenwoning aangegaan, die de man in mei 2009 eenzijdig had beëindigd. Hierop vorderde de vrouw in het kader van de dringende voorlopige maatregelen het voorlopig gebruiksrecht van het appartement van de man en een onderhoudsuitkering. Zij steunde zich voor dat laatste op diverse rechtsgronden, zoals een schadevergoeding op basis van artikel 1382 BW, de verrijking zonder oorzaak, de natuurlijke verbintenis en de artikelen 8 en 14 van het EVRM en de goede trouw. De man betwistte de gevorderde onderhoudsbijdrage en was van mening dat er ter zake geen rechtsgrond voorhanden was. De vrederechter kende de vrouw een tijdelijk onderhoudsgeld toe in het kader van de dringende voorlopige maatregelen. De vrederechter steunde zijn beslissing op de figuur van de billijkheid. *“Zij houden in dat de financieel zwakke partner, welke plots wordt geconfronteerd met het stopzetten van de samenwoning, ingevolge relatieproblemen, de mogelijkheid moet worden geboden om zich aan te passen aan de nieuwe situatie.”*

Dit vonnis is in twee opzichten opmerkelijk. In de eerste plaats is de eigenlijke beslissing van de vrederechter om onderhoudsgeld toe te kennen reeds opvallend, aangezien de meerderheid van de rechtspraak terecht van mening is dat er na de beëindiging van de wettelijke samenwoning geen recht op een onderhoudsuitkering bestaat.¹⁹ Het eventuele bestaan van een onderhoudsplicht na het beëindigen van de samenwoning moet immers beschouwd worden in het licht van de verplichtingen van de samenwonenden tijdens de samenwoning. Krachtens artikel 1477, § 3 BW heerst tussen wettelijk samen-

¹⁸ Vred. Zelzate 7 juli 2009, nr. 09A449, *onuitg.*

¹⁹ Cf. Vred. Zomergem 27 mei 2005, *Patrimonium* 2006, deel I, nr. 243 en *Patrimonium* 2008, deel I, nr. 98.

wonenden weliswaar een bijdrageplicht in de lasten van het samenleven, maar de hulpplicht tussen echtgenoten van artikel 213 BW werd niet getransponeerd naar de wettelijke samenwoning. Na de beëindiging van de wettelijke samenwoning kan de benadeelde partner dus geen onderhoudsuitkering of ‘uitgestelde hulpplicht’ vorderen, aangezien er zelfs tijdens de duur van de samenleving geen hulpplicht bestond. Evenmin kan deze zich beroepen op een onderhoudsuitkering in het kader van de bijdrageplicht in de lasten van de samenleving; aan deze samenleving is immers een einde gekomen. Bijgevolg ontbreekt elke wettelijke grondslag voor de vrederechter om na het beëindigen van de wettelijke samenwoning alsnog een onderhoudsuitkering toe te kennen.²⁰ Desalniettemin verdedigen sommige auteurs dat de vrederechter in het raam van de dringende voorlopige maatregelen toch een tijdelijk onderhoudsgeld kan toekennen aan de gewezen wettelijk samenwonende partner.²¹ Die stelling onderschrijven wij hier evenwel niet.

Eveneens opmerkelijk is dat de vrederechter het onderhoudsgeld toekende op basis van billijkheid en niet op basis van de door de vrouw aangevoerde rechtsgronden. Billijkheid op zich is immers geen bron van recht.²²

III. FEITELIJKE SAMENWONING

A. Algemeen

103. Het hof van beroep te Brussel bevestigde in een arrest van 15 april 2010 de gemeenrechtelijke bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg als kortgedingrechter om voorlopige maatregelen te treffen bij conflicten tussen feitelijk samenwonenden.²³ De feitelijke samenwoning brengt op zich immers geen specifieke vermogensrechtelijke gevolgen teweeg, waardoor feitelijk samenwonenden in crisissituaties hun toevlucht moeten zoeken tot de gemeenrechtelijke kortgedingprocedure (art. 584, eerste lid Ger.W.). In tegenstelling tot voor de dringende voorlopige maatregelen in het kader van het huwelijk en de wettelijke samenwoning, is er voor de voorlopige

²⁰ Cf. CH. DECLERCK, “Huwten of samenwonen? – Enkele familiaal vermogensrechtelijke aspecten” in *Notariële actualiteit 2009-2010*, p. 65, nr. 9.

²¹ G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, p. 821, nr. 1932. In onderliggend vonnis verwees de vrederechter van Zelzate om zijn beslissing te staven overigens naar een vorige editie van dit handboek, met name naar J. GERLO en G. VERSCHULDEN, *Handboek voor familierecht*, Brugge, die Keure, 2008, p. 616, nr. 1868.

²² R. DE CORTE, *Overzicht van het burgerlijk recht*, Mechelen, Kluwer, 2005, p. 67, nr. 157. Voor een kritiek op het gebruik van de figuur van de billijkheid om onderhoudsgeld na wettelijke samenwoning toe te staan, zie F. BUYSSENS, “Wettelijke samenwoning: het recht is geen zaak van billijkheid”, *T.Fam.* 2009, 65-66.

²³ Brussel 15 april 2010, *RTDF* 2011, 218.

maatregelen in kortgeding echter hoogdringendheid vereist. *In casu* betrof het feitelijk samenwonenden met twee kinderen met een handicap, die in onverdeeldheid een onroerend goed hadden aangekocht. Wanneer er ernstige problemen ontstonden tussen de partners stelde de vrouw een vordering tot voorlopige maatregelen in bij de kortgedingrechter. Tegelijkertijd vroeg zij ook de uitonverdeeldheidtrekking aan de rechtbank van eerste aanleg en werd tevens de jeugdrechtbank gevat voor maatregelen met betrekking tot de minderjarige kinderen. In afwachting van een eventuele uitspraak ten gronde, wees de kortgedingrechter, die van mening was dat er sprake was van hoogdringendheid, de kinderen voorlopig aan de vrouw toe en werd haar ook het recht op verblijf in de woning toegekend. De man daarentegen mocht niet zonder toestemming de woning betreden. Enige tijd na de beschikking van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg spraken ook de andere rechters zich uit over de ingestelde vorderingen. De rechtbank van eerste aanleg weigerde de uitonverdeeldheidtrekking omwille van een beding van aanwas in vruchtgebruik in de koopakte (cf. *infra* nr. 116). Daarnaast legde de jeugdrechtbank ook maatregelen betreffende de kinderen op. Bijgevolg rees de vraag naar de actuele geldigheid van de door de kortgedingrechter uitgesproken maatregelen. Het hof van beroep stelde dat, gelet op de uitspraken van de andere rechters, bepaalde maatregelen zonder voorwerp waren geworden en met betrekking tot andere maatregelen de vereiste hoogdringendheid was weg gevallen. Aangezien de vrouw echter voorlopig niet uit onverdeeldheid kon treden, bleef het spoedeisend karakter van de situatie die het voorlopig verblijf van de vrouw in de woning verantwoordde evenwel bewaard. Het hof wees in dit kader onder meer op het agressief gedrag van de man en de zware handicap van beide kinderen. Bijgevolg oordeelde het hof dat, in afwachting van de uitonverdeeldheidtrekking, de vrouw voorlopig in de woning mocht verblijven.

B. Verhoudingen tussen de samenwonenden

1. *Zakenrechtelijke aspecten*

104. In een arrest van 9 februari 2011 stelde het hof van beroep te Luik trefend: “*Le concubinage ne crée pas par lui même une présomption d’indivision, même lorsqu’il s’accompagne d’une confusion matérielle du patrimoine.*”²⁴ In tegenstelling tot de wettelijke samenwoning²⁵, stelt de feitelijke samenwoning inderdaad geen vermoeden van onverdeeldheid in. Indien geen van beide partners er echter in slaagt om zijn exclusieve eigendom te bewijzen, ontstaat

²⁴ Luik 9 februari 2011, 2010/RG/561, www.just.fgov.be.

²⁵ Zie art. 1478, tweede lid BW.

er een feitelijk vermoeden van onverdeeldheid.²⁶ In dit arrest moest het hof van beroep oordelen over de eigendom over een bankrekening op naam van beide partners. De partners in kwestie, waarvan de man oorlogsinvalid was, hadden gedurende 33 jaar feitelijk samengeleefd en hun vermogen in hun huis bewaard. In 2006 had de man hun beide vermogens op twee bankrekeningen op zijn naam gestort, om in 2007 beide bankrekeningen eveneens op de naam zijn partner te zetten. Bij zijn overlijden in 2008 voerden de erfgenamen aan dat de som geld op de twee bankrekeningen de exclusieve eigendom van hun vader was en aldus tot de erfenis behoorde. Het hof was terecht van mening dat het feit dat de rekeningen op naam van beide partners stonden, volstond voor een feitelijk vermoeden van onverdeeldheid en verdeelde de banktegoeden bijgevolg in twee.²⁷ Een beroep op artikel 2279 BW was *in casu* niet mogelijk, aangezien dit artikel niet van toepassing is op onlichamelijke roerende goederen.²⁸

105. In een arrest van 21 april 2009 moest het hof van beroep te Gent zich uitspreken over de volgende feitenconstellatie.²⁹ Een feitelijk samenwonende man was geld verschuldigd aan een verzekeringsmaatschappij. Bij gebrek aan betaling liet de verzekeringsmaatschappij uitvoerend beslag leggen op de roerende goederen die zich bevonden in de gemeenschappelijke woonplaats van de partners. De vrouw beweerde echter dat alle in beslag genomen goederen uitsluitend tot haar eigendom behoorden en stelde een revindicatievordering in. Zij vorderde tevens een schadevergoeding van de verzekeringsmaatschappij wegens tergend en roekeloos beslag. Wanneer de beslagrechter op 10 april 2007 beide vorderingen afwees, stelde de vrouw hoger beroep in bij het hof van beroep te Gent. In het arrest van 21 april 2009 stelde het hof vooreerst dat de verzekeringsmaatschappij er op basis van artikel 2279 BW op rechtmatige wijze van mocht uitgaan dat de goederen die zich bevonden in de woonplaats van de schuldenaar ook zijn eigendom waren. Indien de goederen van de man zich hadden vermengd met de goederen van zijn partner, dienden de schuldeisers deze niet te onderscheiden en konden zij zonder problemen de goederen uitwinnen, tenzij de partner die geen schuldenaar was zijn exclusieve eigendom bewees. Om de revindicatievordering te doen slagen, moest de vrouw dus bewijzen dat de in beslag genomen goederen haar exclusieve eigendom waren. Het hof wees er verder op dat de door de vrouw voorgelegde eigendomsbewijzen met de nodige omzichtigheid benaderd moesten worden, aan-

²⁶ W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, p. 515, nr. 964.

²⁷ Dit feitelijk vermoeden van onverdeeldheid is evenwel weerlegbaar. Cf. *Patrimonium* 2007, deel I, nr. 123 en *Patrimonium* 2008, deel I, nr. 104.

²⁸ Cf. Bergen 4 oktober 2005, *Patrimonium* 2006, deel I, nr. 253.

²⁹ Gent 21 april 2009, *P&B* 2010, 179.

gezien er gelet op hun relatie een reëel gevaar voor collusie bestond. Ter staving van haar eigendomsaanspraken legde de vrouw onder andere een overeenkomst voor tussen haar en haar ex-echtgenoot, gesloten naar aanleiding van hun echtscheiding, die een opsomming bevatte van de goederen die in exclusieve eigendom aan één van beide partijen werden toebedeeld. Het hof was van mening dat het ter zake een vaststellingsovereenkomst betrof, die wel interne werking tussen de partijen heeft, maar niet kan gelden als een wijze van eigendomsverkrijging in de zin van het Burgerlijk Wetboek. Daarnaast achtte het hof ook de andere aangevoerde eigendomsbewijzen, zoals schenkingsovereenkomsten en facturen, met het oog op het collusiegevaar onvoldoende overtuigend. Bijgevolg werd de vordering van de vrouw afgewezen en veroordeelde het hof bovendien de feitelijk samenwonende partners solidair tot het betalen van een schadevergoeding wegens tergend en roekeloos hoger beroep.

Opvallend is dat het hof van beroep te Gent in dit arrest oordeelde dat met betrekking tot eigendomsbewijzen die dateren van tijdens het samenleven, bewezen moet worden dat de revindicant de goederen met eigen penningen heeft betaald. Meestal wordt immers verdedigd dat de herkomst van de gelden waarmee de goederen zijn aangekocht wel invloed uitoefent op de vermogensrechtelijke verhouding tussen de feitelijk samenwonenden, maar geen zakenrechtelijke werking heeft.³⁰ Dit impliceert dat de partner die goederen heeft aangekocht in eigen naam hier ook de eigenaar van is, ongeacht de oorsprong van de gelden waarmee de goederen zijn betaald.³¹ Indien de andere partner de goederen heeft betaald, kan hij met behulp van verbintenisrechtelijke mechanismen deze bedragen wel terugvorderen, maar dit heeft geen gevolgen voor het eigendomsrecht.³² Ter zake dient evenwel gewezen te worden op de specifieke context van de revindicatieprocedure, waarin een bewijs van betaling met eigen penningen vaak wel wordt vereist.³³

106. Op 26 mei 2009 moest de beslagrechter van Gent oordelen over een gelijkaardige situatie.³⁴ De partners woonden feitelijk samen op het adres waar ook de B.V.B.A. van de man de maatschappelijke zetel had. Ter betaling van de schulden van de man werden op dat adres goederen in beslag genomen. Zowel de vrouw als de B.V.B.A. beweerden echter eigenaar te zijn van de beslagen goederen en stelden een vordering tot revindicatie in. In zijn vonnis

³⁰ W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, p. 513, nr. 963.

³¹ Cf. Antwerpen 5 december 2006, *Patrimonium 2007*, deel I, nr. 123.

³² Zie ook H. CASMAN, "Vereffening-verdeling na beëindiging van de relatie tussen ongehuwde samenwoners" in KFBN (ed.), *Familie op maat*, Mechelen, Kluwer, 2005, 359.

³³ Cf. E. DIRIX en K. BROECKX, *Beslag in APR*, Mechelen, Kluwer, 2010, p. 420, nr. 658.

³⁴ Beslagr. Gent 26 mei 2009, *TGR 2010*, 338.

maakte de beslagrechter melding van de hierboven toegelichte principes door te stellen dat het aan de vrouw en de B.V.B.A., als beweerde ware eigenaars, was om het wettelijke vermoeden van artikel 2279 BW te ontcrachten. Hiervoor moesten zij aantonen dat het bezit van de beslagen schuldenaar op het ogenblik van het beslag ondeugdelijk of gebrekkig was, gelet op een eigen eigendomsbewijs. In tegenstelling tot het reeds besproken arrest van het hof van beroep van Gent van 21 april 2009³⁵, vereiste de beslagrechter hier geen bewijs van betaling van de goederen met eigen penningen. De beslagrechter was voorts van mening dat het noodzakelijke eigendomsbewijs niet was geleverd en wees beide revindicatievorderingen af. Bovendien veroordeelde hij met verwijzing naar collusie beide eisers tot het betalen van een schadevergoeding wegens het instellen van een tergende en roekeloze revindicatieprocedure.

107. Het hof van beroep te Bergen moest zich op 30 april 2009 buigen over de draagwijdte van een overeenkomst waarin de vermogensrechtelijke gevolgen van de beëindiging van de feitelijke samenwoning werden geregeld (*cf. infra* nr. 113).³⁶ In dit arrest betrof het feitelijk samenwonende partners die samen een onroerend goed in onverdeeldheid hadden aangekocht. De woning in kwestie werd verhuurd. Ten gevolge van een huurgeschil werden de partners in 1999 veroordeeld tot het betalen van een som geld aan hun toenmalige huurders, wat door de man werd uitgevoerd. In 2003 zetten de partijen een punt achter hun relatie. De vermogensrechtelijke gevolgen van de beëindiging van de feitelijke samenwoning werden vastgelegd in een notariële akte. In deze akte verklaarden de partijen onder meer aan alle verplichtingen met betrekking tot het onverdeelde onroerend goed te hebben voldaan. Daarnaast werd het onroerend goed aan de vrouw toebedeeld mits betaling van een kostprijs en de hypothecaire lening. Twee jaar later vorderde de man voor de rechtbank de terugbetaling van de helft van het bedrag dat hij in 1999 uit eigen gelden aan de huurders had betaald. Het hof van beroep te Bergen oordeelde dat, hoewel de overeenkomst enkel melding maakte van de verdeling van het onroerend goed, deze toch een bredere draagwijdte kende. Het hof overwoog dat de overeenkomst gesloten werd binnen de context van een uitonverdeeldheidtrekking, wat een akkoord over het geheel van de wederzijdse rechten van de voormalige partners impliceerde. Bijgevolg wees het hof de vordering van de man af.

³⁵ Gent 21 april 2009, aangehaald voetnoot 29.

³⁶ Bergen 30 april 2009, *JLMB* 2011, 364.

2. Verbintenisrechtelijke aspecten

108. In een vonnis van 25 oktober 2007 stelde de vrederechter van Anderlecht dat er in hoofde van de partner die eenzijdig een einde stelt aan een lange en stabiele feitelijke samenleving een natuurlijke verbintenis bestaat om zijn voormalige partner financieel bij te staan.³⁷ Deze stelling is opmerkelijk, aangezien het bestaan van een dergelijke verplichting actueel niet algemeen aanvaard wordt.³⁸ De appelrechter in deze zaak, de rechtbank van eerste aanleg te Brussel, nam evenwel een genuanceerder standpunt in. In een vonnis van 6 mei 2008 oordeelde de rechtbank dat er *in casu* sprake was van een natuurlijke verbintenis, aangezien de daden van de man, zoals het uitvoeren van een aantal aankopen en betalingen ten voordele van zijn voormalige partner, getuigden van een moreel plichtsbesef in hoofde van de man om zijn ex-vriendin financieel te ondersteunen.³⁹ Bovendien had de man na afloop van de feitelijke samenwoning schriftelijk erkend dat hij deze aankopen had gedaan om de vrouw na het einde van de samenwoning op weg te helpen en had hij tevens verklaard dat hij haar nog een bijkomende som van 12.500 euro zou storten. De rechtbank achtte het zodoende bewezen dat de natuurlijke verbintenis in hoofde van de man was omgezet in een civielrechtelijke verbintenis en veroordeelde hem tot de betaling van een onderhoudsgeld gedurende 16 maanden. Hoewel ook de vrederechter in eerste aanleg de man reeds had veroordeeld tot de betaling van een gelijkaardig onderhoudsgeld, bestaat er toch een essentieel verschil tussen beide uitspraken, met name op het vlak van de motivering. Waar de vrederechter als algemeen principe poneert dat bij het einde van een lange en stabiele feitelijke samenwoning er een natuurlijke verplichting tot onderhoud bestaat in hoofde van de partner die de samenwoning heeft beëindigd, gaat de rechtbank van eerste aanleg veel voorzichtiger te werk. De appelrechter besluit eveneens tot de betaling van een vergelijkbare onderhoudsuitkering, maar stoelt zijn oordeel op een omgezette natuurlijke verbintenis die hij afleidt uit de concrete feitenconstellatie.⁴⁰ Onzes inziens is de zienswijze van de rechtbank van eerste aanleg de juiste.

Ter volledigheid dient aangegeven te worden dat *in casu* de vrouw haar vordering in tweede aanleg niet alleen baseerde op de theorie van de natuurlijke verbintenis, maar ook op een vermeende buitencontractuele aansprakelijkheid in hoofde van de man. Ook hier moet het oordeel van de rechtbank

³⁷ Vred. Anderlecht 25 oktober 2007, *T.Vred.* 2010, 224.

³⁸ Zie hierover W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, p. 519, nr. 970 en B. SCHEERS, *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, Mechelen, Kluwer, 2010, p. 53 e.v., nr. 34 e.v.

³⁹ Rb. Brussel 6 mei 2008, *T.Vred.* 2010, 227.

⁴⁰ Zie in algemenere bewoordingen Antwerpen 1 februari 2006, *Patrimonium* 2008, deel I, nr. 106.

van eerste aanleg te Brussel worden bijgetreden. De rechtbank stelde dat het recht om een relatie te verbreken voortvloeit uit eenieders individuele vrijheid en dat enkel de concrete omstandigheden van de beëindiging van de relatie een fout kunnen uitmaken, wat hier niet het geval was.

109. In een arrest van het hof van beroep te Gent van 20 november 2008 werden zowel natrekking en artikel 555 BW, zaakwaarneming als verrijking zonder oorzaak aangehaald om een vergoeding te bekomen voor de betalingen verricht tijdens de duur van de feitelijke samenwoning.⁴¹ De partijen in het geding hadden feitelijk samengewoond van 1991 tot 2002. In 1994 had de vrouw een bouwgrond aangekocht, waarvan zij de exclusieve eigenares was. Op deze bouwgrond werd een woning opgetrokken. De man beweerde eigenaar te zijn van de helft van deze woning. In ondergeschikte orde vorderde hij een vergoeding van zijn bijdrage aan de totstandkoming van de woning. Het hof van beroep te Gent oordeelde dat de vrouw de exclusieve eigendom genoot over de bouwgrond en de woning. De man was er immers enkel in geslaagd om het eerste vermoeden van artikel 553 BW, dat stelt dat alle gebouwen op een bouwgrond vermoed worden op kosten van de eigenaar van die bouwgrond te zijn opgericht, te weerleggen, en niet het tweede vermoeden, dat een eigendomsvermoeden ten voordele van de eigenaar van de bouwgrond instelt. Bijgevolg behoorde de woning krachtens de figuur van natrekking tot de exclusieve eigendom van de vrouw, maar kon de man op basis van artikel 555 BW wel aanspraak maken op een vergoeding van de door hem gemaakte kosten. Opvallend is dus niet dat aan de man een schadevergoeding werd toegevoegd, maar wel de grondslag waarop dit gebeurde. Het hof verwees als rechtsbasis voor de schadevergoeding immers niet naar artikel 555 BW, maar naar de leer van zaakwaarneming. Met BOULY verdedigen wij echter dat de leer van de zaakwaarneming hier niet correct lijkt te zijn toegepast.⁴² Zaakwaarneming impliceert immers dat men heeft gehandeld zonder opdracht van de andere partner en buiten diens weten, om redenen die een tussenkomst noodzakelijk maken.⁴³ In dit geval was een toepassing van zaakwaarneming vooral problematisch omdat de man en de vrouw samen de woning hadden opgericht en gefinancierd. Er was dus geen sprake van een tussenkomst zonder medeweten van de andere partner, integendeel. Artikel 555 BW of in voor-

⁴¹ Gent 20 november 2008, *TBBR* 2011, 39, noot S. BOULY.

⁴² S. BOULY, "Zakenrechtelijke en vermogensrechtelijke aspecten van bouwen op de grond van een partner" (noot onder Gent 20 november 2008), *TBBR* 2011, p. 49, nr. 17.

⁴³ F. BAUDONCQ en V. GUFFENS, "Bouwen op andermans grond in het specifieke geval van concubinaat", *T.Not.* 2003, p. 333, nr. 30.

komend geval de kostenleer waren bijgevolg betere rechtsgronden geweest om een vergoeding te verantwoorden.⁴⁴

Daarnaast wees het hof van beroep te Gent in hetzelfde arrest een vordering van de vrouw, gesteund op de figuur van de verrijking zonder oorzaak, af. De vrouw voerde aan dat zij met haar gelden de eigen schulden van haar voormalige partner had betaald en vorderde hiervan de terugbetaling. Het hof achtte de beweerde betalingen bewezen, maar stelde terecht dat er geen juridische grondslag was aangetoond om de man tot terugbetaling ervan te veroordelen. Het hof overwoog verder dat de omstandigheden in dit geval deden aannemen dat de betalingen gedaan waren, hetzij omdat geïntimeerde en appellant zo'n regeling hadden afgesproken, hetzij omdat de vrouw haar eigen belangen daarmee wilde dienen, namelijk het in stand houden van het feitelijk gezin.

In de praktijk blijkt de verrijking zonder oorzaak de rechtsfiguur te zijn die het meest frequent wordt ingeroepen om een vergoeding te bekomen na het beëindigen van de feitelijke samenwoning. Een vordering op basis van deze rechtsgrond kent evenwel slechts zelden succes.⁴⁵

110. Ook in een arrest van 13 juni 2009 van het hof van beroep te Brussel betrof het een woning die de exclusieve eigendom was van de vrouw, maar waarin haar voormalige feitelijk samenwonende partner had geïnvesteerd.⁴⁶ Partijen waren in 2004 samen een woonkrediet aangegaan bij de bank ten einde verbouwingswerken aan de woning van de vrouw te financieren, waarbij zij zich tegenover de bank hoofdelijk en ondeelbaar hadden verbonden. Na het beëindigen van de relatie vorderde de man de terugbetaling van de geldsom die hij reeds ter aflossing van het woonkrediet had betaald. De vrouw daarentegen vroeg om voor recht te zeggen dat haar voormalige partner hoofdelijk gehouden was tot de integrale aflossing van het woonkrediet en om hem te gebieden telkens de helft van de maandelijkse aflossing te betalen. De rechtbank van eerste aanleg te Leuven stelde de man in het gelijk en veroordeelde de vrouw tot de betaling van een geldsom aan de man. Hierop tekende de vrouw beroep aan bij het hof van beroep te Brussel. Zij voerde aan dat de man jegens haar op basis van artikel 1213 BW gehouden bleef tot de betaling van zijn aandeel in het woonkrediet en dat zij krachtens artikel 1251, derde lid BW in de rechten trad van de bank ingevolge de reeds door haar alleen gedane aflossingen. De man wierp hiertegen op dat de vrouw alleen diende in te staan

⁴⁴ Over het onderscheid tussen beide, zie onder andere F. BAUDONCQ en V. GUFFENS, *T.Not.* 2003, p. 328, nr. 22.

⁴⁵ Cf. *Patrimonium* 2006, deel I, nr. 262; *Patrimonium* 2007, deel I, nr. 124; *Patrimonium* 2008, deel I, nr. 108; *Patrimonium* 2009, nr. 114 en *Patrimonium* 2010, deel I, nr. 76.

⁴⁶ Brussel 13 januari 2009, *TBBR* 2011, 87.

voor de aflossingen, terwijl hijzelf ten aanzien van haar louter een borg was in de zin van artikel 1216 BW. Het hof is terecht die laatste stelling gevolgd. Aangezien de ontleende sommen enkel werden aangewend tot verbouwing van de eigen woning van de vrouw, kwam het hoofdelijk aangegane krediet in feite slechts één van de schuldenaars aan, waardoor de vrouw overeenkomstig artikel 1216 BW tot voldoening van de gehele schuld gehouden was en de medeschuldenaar slechts als borg beschouwd moest worden.

111. Om dergelijke discussies te voorkomen, is het aangewezen om de vermogensrechtelijke gevolgen van de beëindiging van de feitelijke samenleving op te nemen in een overeenkomst (cf. *infra* nr. 113). Op 2 juni 2008 moest de vrederechter van Etterbeek zich uitspreken over de toekenning van onderhoudsgeld op basis van een dergelijke overeenkomst.⁴⁷ Na een feitelijke samenleving van verschillende jaren, hadden de partijen vijf maanden na het einde van de relatie een overeenkomst opgesteld. In deze overeenkomst werd de toewijzing van bepaalde goederen aan de voormalige partners geregeld. Daarnaast bevatte de overeenkomst de volgende clausule: “*Paiement à partir du 1er avril 2003 d’une somme mensuelle de 250 euros pour une période à déterminer (échéance 31 mars 2008).*” De man voerde deze maandelijks betalingen gedurende een lange periode uit, maar staakte op een zeker ogenblik de betalingen. Daarop trachtte de vrouw de betalingen af te dwingen bij de vrederechter. De vrederechter was ter zake van mening dat er twijfel bestond over de aard van deze betalingen, aangezien de clausule niet aangaf of het een onderhoudsgeld betrof, of eventueel een bijdrage in de kosten of een voorschot op de uitonderverdeelde reiding. Omdat het niet vast stond dat de gevorderde betaling een onderhoudsuitkering uitmaakte, verklaarde de vrederechter zich onbevoegd, nu de vordering niet ressorteerde binnen het toepassingsgebied van artikel 590 of 591, 7° Ger.W.

3. Feitelijke samenwoning en huur

112. De vrederechter van Fontaine-l’Évêque boog zich op 20 maart 2008 over de situatie waarin beide partners op het ogenblik van de beëindiging van de relatie feitelijk samenwonen in het eigen onroerend goed van één van hen.⁴⁸ Waar gehuwden en wettelijk samenwonenden een uitgebreide wettelijke bescherming van de gezinswoning genieten, vallen feitelijk samenwonenden in dergelijk geval bij gebrek aan specifieke regels wederom terug op het gemeen recht. *In casu* hadden de partijen van mei 2005 tot december 2006

⁴⁷ Vred. Etterbeek 2 juni 2008, *T.Vred.* 2010, 235.

⁴⁸ Vred. Fontaine-l’Évêque 20 maart 2008, *T.Vred.* 2010, 273.

feitelijk samengewoond in de eigen woning van de man. Na het beëindigen van de relatie in december 2006 was de vrouw in de woning gebleven met de twee gemeenschappelijke kinderen; op het moment van de uitspraak verbleven ze er nog steeds. De man vroeg aan de vrederechter om voor recht te zeggen dat de vrouw zonder titel in de woning verbleef, noch er enige rechten op kon uitoefenen, en vorderde haar te bevelen om de woning te verlaten. Het verweer van de vrouw was niet eenduidig. Enerzijds beweerde zij dat de man haar had beloofd dat zij na het beëindigen van de relatie gratis verder in het goed kon verblijven, ter vervanging van een onderhoudsuitkering aan de twee kinderen. Anderzijds legde zij documenten voor die moesten bewijzen dat zij van april tot november 2006, dus tijdens de duur van de feitelijke samenwoning, evenals in januari 2007 een maandelijkse huur van 320 euro aan de man had betaald. Onder verwijzing naar artikel 1715 BW, stelde de vrederechter dat het bestaan van een huurovereenkomst enkel door middel van de gedingbeslissende eed en de bekentenis kon geleverd worden.⁴⁹ Bijgevolg gold het enkele feit dat de vrouw nog steeds in het onroerend goed woonde, niet als bewijs van een huurovereenkomst, aangezien het ook een bezetting ter bede, vruchtgebruik of mede-eigendom kon betreffen. Volgens de vrederechter kon de betaling van de gelden aan de eigenaar van de woning in principe een buitengerechtelijke bekentenis uitmaken en aldus het bewijs van een huurovereenkomst leveren. Hij was echter van mening dat de betaling *in casu* niet ondubbelzinnig op huur wees gezien de omstandigheden waarin deze werd uitgevoerd. Aangezien de partijen feitelijk samenwoonden op het ogenblik waarop de betaling gebeurde, meende de vrederechter terecht dat deze betalingen even goed een bijdrage in de lasten van het samenleven konden vormen. Zodoende achtte hij het niet bewezen dat er een huurovereenkomst bestond tussen de partijen. Wat het beweerde gratis verblijf in de woning na de beëindiging van de feitelijke samenwoning betrof, oordeelde de vrederechter dat de vrouw hier enkel aanspraak op zou kunnen maken op basis van een natuurlijke verbintenis, waar zij *in casu* het bewijs niet van leverde. De vrederechter oordeelde bijgevolg dat de vrouw zonder titel en rechten in de woning verbleef.

⁴⁹ Er dient in dit kader gewezen te worden op artikel 1bis van de Woninghuurwet, dat bepaalt dat woninghuurovereenkomsten schriftelijk moeten worden opgesteld. Deze regel geldt evenwel niet voor overeenkomsten gesloten vóór de inwerkingtreding van het artikel op 15 juni 2007, wat *in casu* het geval is.

IV. FAMILIAALVERMOGENSRECHTELIJKE OVEREENKOMSTEN

A. Samenlevingsovereenkomsten⁵⁰

113. De interpretatie van samenlevingsovereenkomsten kwam reeds aan bod in het vonnis van de vrederechter van Etterbeek van 2 juni 2009⁵¹, waarin de vrederechter zich moest uitspreken over een clause die beweerdelijk onderhoudsgeld voorzag na de beëindiging van de feitelijke samenleving⁵² (*cf. supra* nr. 111) en in het arrest van het hof van beroep te Bergen van 30 april 2009⁵³, dat handelde over de draagwijdte van een overeenkomst tussen feitelijk samenwonenden die de uitonverdeeldheidtrekking regelde (*cf. supra* nr. 107).

B. VERBLIJVINGSBEDINGEN

1. Tontine⁵⁴

114. Op 22 april 2010 moest het hof van beroep te Gent een oordeel vellen over het lot van een tontinebeding na de beëindiging van een relatie.⁵⁵ De feiten waren klassiek. Twee partners hadden samen een onroerend goed aangekocht en een tontinebeding in de koopakte opgenomen. Nadat de relatie beëindigd werd, vorderde een de voormalige partners ondanks het tontinebeding toch de uitonverdeeldheidtrekking.⁵⁶ Vooreerst stelde het hof terecht dat er tussen de kopers geen onverdeeldheid bestaat zolang ze beiden nog in leven zijn, aangezien ze nog geen aanspraak kunnen maken op een eigendomsrecht dat pas met terugwerkende kracht ontstaat bij het overlijden van de eerststervende. De langstlevende partner verkrijgt het aandeel van de andere partner bij diens overlijden immers rechtstreeks van de verkoper, waardoor er tussen de partners nooit een onverdeeldheid heeft bestaan. Het hof overwoog vervolgens dat het tontinebeding impliciet gekoppeld was aan de verplichting tot samenwonen. De partijen woonden echter niet meer samen en wensten dit

⁵⁰ C. CASTELEIN en M. DE CLERCQ, "Model van samenlevingsovereenkomst" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, 93-110.

⁵¹ Vred. Etterbeek 2 juni 2009, *aangehaald*.

⁵² Zie hierover ook B. SCHEERS, *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, 81-99.

⁵³ Bergen 30 april 2009, *aangehaald*.

⁵⁴ Zie in de bestudeerde periode B. CASIER, "Rechten van schuldeisers ten aanzien van een beding van tontine", *Jur.Falc.* 2010-11, 269-284.

⁵⁵ Gent 22 april 2010, 2006/AR/1742, *onuitg.* Voor het bestreden vonnis van de rechtbank van eerste aanleg, zie Rb. Gent 18 april 2006, *Patrimonium 2007*, deel I, nr. 129.

⁵⁶ Zie over deze problematiek in de bestudeerde periode C. BERCKMANS, "Eenzijdige beëindiging van het tontine-beding in België en Frankrijk", *Jura Falc.* 2009-10, 201-220.

ook niet meer, waardoor volgens het hof de juridische instandhouding van het tontinebeding een louter kunstmatig karakter zou vertonen. Bijgevolg oordeelde het hof dat het feit dat de vrouw zich in die omstandigheden op basis van het tontinebeding bleef verzetten tegen de uitoonverdeeldheidtrekking indruiste tegen de werking van de goede trouw en aldus rechtsmisbruik uitmaakte.⁵⁷ Het hof liet het tontinebeding aldus op basis van de leer van het rechtsmisbruik buiten beschouwing. Dit oordeel moet worden bijgetreden.

2. *Beding van aanwas*

115. In een arrest van 3 juni 2010 kwam het hof van beroep te Gent tot eenzelfde conclusie als in het arrest van 22 april 2010 (*cf. supra* nr. 114), maar ditmaal met betrekking tot een beding van aanwas.⁵⁸ Terecht stelde het hof dat vermits beide partners door middel van het beding van aanwas reeds hebben beschikt over hun rechten, zij in principe de uitoonverdeeldheidtrekking zelf niet kunnen vorderen. Met dezelfde bewoordingen als in het arrest van 22 april 2010 oordeelde het hof echter dat het beding van aanwas door toepassing van de leer van het rechtsmisbruik buiten beschouwing moet worden gelaten. Het lijkt ondertussen vaststaande rechtspraak van het hof van beroep te Gent te zijn om in dergelijke gevallen een beroep op de figuur van het rechtsmisbruik toe te staan om aan de strikte gevolgen van het tontine- en aanwasbeding te ontsnappen (zie ook *supra* nr. 114).⁵⁹

116. Om discussies omtrent de eenzijdige beëindiging van bedingen van aanwas te vermijden, wordt vanuit de rechtsleer aangeraden om het beding van aanwas te koppelen aan een bepaalde termijn, die behoudens opzegging wordt verlengd.⁶⁰ Een dergelijke clause kwam aan bod in het reeds toegelichte arrest van het hof van beroep te Brussel van 15 april 2010.⁶¹ *In casu* had de rechtbank van eerste aanleg de gevorderde uitoonverdeeldheidtrekking geweigerd omwille van een beding van aanwas in vruchtgebruik in de koopakte. Deze overeenkomst kende een geldigheidsduur van drie jaar, die behoudens andersluidende wilsuitdrukking van één van de partners automatisch voor drie jaar verlengd werd. Aangezien de vrouw de overeenkomst in kwestie

⁵⁷ Cf. Gent 24 maart 2005, *Patrimonium 2006*, deel I, nr. 269. De partijen in het geding verwezen in hun conclusies overigens expliciet naar dit arrest.

⁵⁸ Gent 3 juni 2010, 2009/AR/418, *onuitg.*

⁵⁹ Cf. Gent 24 maart 2005, *Patrimonium 2006*, deel I, nr. 269 en Gent 10 april 2008, *Patrimonium 2008*, deel I, nr. 121.

⁶⁰ W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, p. 1260, nr. 2484. Cf. D. MICHIELS, "La fin de la clause de tontine ou d'acroissement" in Y.-H. LELEU, A. VERBEKE, J.-F. TAYMANS en M. BOURGEOIS (eds.), *Les formes alternatives de planification patrimoniale* in *Manuel de planification patrimoniale*, Brussel, Larcier, 2010, p. 112, nr. 113.

⁶¹ Brussel 15 april 2010, *aangehaald*.

niet had opgezegd, oordeelde de rechtbank dat het beding van aanwas in vruchtgebruik nog minstens tot 23 februari 2011 geldig was en de vrouw voor die datum dus niet uit onverdeeldheid kon treden. Deze omstandigheid volstond voor het hof van beroep te Brussel om te besluiten dat er nog steeds sprake was van hoogdringendheid in de zin van artikel 584, eerste lid Ger.W., zodat het voorlopig verblijf van de vrouw in de woning gerechtvaardigd was tot zij uit onverdeeldheid kon treden.

117. Ook het hof van beroep te Antwerpen moest in een arrest van 3 juni 2009 een oordeel vellen over de geldigheid van een dergelijk in de tijd beperkt beding van aanwas.⁶² In lijn met de heersende rechtspraak en rechtsleer overwoog het hof geheel terecht dat de beperking in de tijd van het beding van aanwas, met mogelijkheid tot verlenging, de geldigheid van de overeenkomst niet in het gedrang bracht omdat de partijen zich nog steeds definitief verbonden hebben met betrekking tot een actueel recht.⁶³ Daarnaast voorzag de koopakte ook een eenzijdige beëindigingsmogelijkheid voor elk van beide partners in geval van zes maanden feitelijke scheiding. Het hof wees het argument van de vrouw dat dit een verboden erfovereenkomst uitmaakte af door middel van de volgende redenering: *“De beëindiging van de relatie heeft [...] de opzegbaarheid van het beding van aanwas tot gevolg. Die beëindiging kan weliswaar tot stand komen door een eenzijdige beslissing van een van de partners, maar heeft zodanige gevolgen op diverse vlakken dat zij niet kan worden beschouwd als een louter potestatieve voorwaarde met het oog op het opzegbaar maken van het beding van aanwas.”* Deze stelling is opmerkelijk en kan niet worden bijgetreden.⁶⁴ Ondanks het feit dat sommige auteurs pleiten voor de geldigheid van dergelijke clausules⁶⁵, volgt de meerderheid van de rechtspraak en de rechtsleer terecht de strekking die stelt dat een beding van aanwas dat eenzijdig kan worden beëindigd bij feitelijke scheiding een verboden erfovereenkomst uitmaakt.⁶⁶ Cruciaal bij de kwalificatie van een beding als een verboden erfovereenkomst, is de toekenning van louter eventuele rechten. Dit zijn rechten die pas zullen ontstaan bij het openvallen van de nalatenschap, maar waarvan het niet zeker is of ze ooit effectief zullen bestaan omdat

⁶² Antwerpen 3 juni 2009, RW 2010-11, 627, RTDF 2011, 241.

⁶³ Cf. *Patrimonium* 2007, deel I, nr. 136; *Patrimonium* 2009, deel I, nr. 126 en *Patrimonium* 2010, deel I, nr. 80.

⁶⁴ Cf. W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, p. 1260, nr. 2484.

⁶⁵ D. MICHIELS, “La fin de la clause de tontine ou d’acroissement” in *Les formes alternatives de planification patrimoniale* in *Manuel de la planification patrimoniale*, p. 114-115, nr. 116 en M. PUE-LINCKX-COENE, “Voortdurende liefde, voortdurende gulheid? Nog maar eens over bedingen van aanwas en tontine, een ander verhaal dat nooit eindigt”, *T.Not.* 2007, 264-268.

⁶⁶ Cf. *Patrimonium* 2006, deel I, nr. 278; *Patrimonium* 2007, deel I, nr. 135 en *Patrimonium* 2009, deel I, nr. 126.

de bedinger de vrijheid behoudt om over zijn goederen te beschikken. Er is met andere woorden een potestatief element aanwezig.⁶⁷ In tegenstelling tot wat het hof van beroep hier beweert, lijkt een beding van aanwas dat eenzijdig kan worden beëindigd bij feitelijke scheiding wel degelijk aan die omschrijving te voldoen en aldus louter eventuele rechten toe te kennen. *In casu* diende de eenzijdige beëindigingsmogelijkheid bij feitelijke scheiding gekwalificeerd te worden als een verboden erfovereenkomst, met als gevolg dat het beding van aanwas niet eenzijdig opgezegd kon worden.

⁶⁷ W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, p. 970, nr. 1890.